

Senad Arnaut

Arg nagle čudi uze pratit, vreat me,

I gustim očima pazit svaki korak moj

- Eshil, **Okovani Proemtej**.¹

Panoptikon – vidljiva i neprovjerljiva moć

Sažetak

Jeremy Bentham panoptikon predstavlja kao osobitu ustanovu, čvrsto zatvorenu u sebe, predstavljajući je kao utopistički model savršenog zatočeništva, okrutan i znalački načinjen kavez, koji je polivalentan u svojoj primjeni, služi za kažnjavanje zatvorenika, liječenje bolesnika, poučavanje učenika, čuvanje luđaka, nadziranje radnika, tjeranje prosjaka i dokoličara na rad. Njegovu efikasnost u distribuciji moći nadzora omogućuje nijedno drugo oruđe do oruđe arhitekture i geometrije, izravno djelujući na pojedince, dajući duhu moć nad duhom. Ustrojstvo panoptikona obezbjeđuje nadzorniku stalnu vidljivost duž osi prstena, te neutralizuje opasnost od pobune kod zatvorenika, pokušaja bijega, lošeg međusobnog uticaja, straha od uzajamnog nasilja ako je riječ o ludacima, te nema varanja na ispitima, svađe, galame ukoliko je riječ o učenicima. Odatle nije potrebno stalno nadgledanje zatočenika, učinak panoptikona se sastoji u tome da zatočenik zna da u svakom trenutku može biti predmetom nečijeg posmatranja. Stoga je Bentham postavio načelo da moć mora biti vidljiva i neprovjerljiva.

Ključne riječi: Panoptikon; moć; društvena kontrola; Michel Foucault; Jeremy Bentham.

¹ Eshil, "Eshilove tragedije"; prev. Koloman Rac, Matica hrvatska, Zagreb, 1918., str. 39.

Uvodno razmatranje

Engleski filozof i društveni teoretičar Jeremy Bentham, sredinom 1700-tih osmislio je mehanizam društvenog nadzora, koji će postati simbolom moderne vlasti i uspostave discipline u zapadnom svijetu: zatvorski mehanizam nazvan panoptikon. Arhitektura i konfiguracija panoptikona, kako naglašava Jacques – Alain Miller u svom tekstu “Jeremy's Bentham Panoptic Device”, je takva da postavlja “brutalnu nesimetričnost vidljivosti”.² Na brutalnu nesimetričnost vidljivosti u strukturi panoptikona upućuje nas i kovanica grčkih riječi od kojih je sazdana riječ panoptikon: Πάν, Pán – sve i ὀπτικός, optes – vidjeti, nadzirati. Ova kovanica nas upućuje na mit o divu Argusu Panoptesu – “diva s očima po čitavu tijelu (»stooki Argus«), od kojih je polovica bila uvijek budna (otuda izraz »Arg(us)ove oči« za budne oči koje sve vide). Argus je bio čuvar Zeusove ljubavnice Ije, koju je ljubomorna Hera pretvorila u kravu. Kad ga je Hermes po zapovijedi Zeusovoj ubio, utisnula je Hera njegove oči u paunov rep.”³ Argusa Panoptesa spominje i Eshil u svome djelu “Okovani Prometej”, kada Ija svoje nedaće saopštava Prometeju:

Ah, ah!

I opet jadnu prolaze me trnci!

Sjen Arga, Zemlje sina – pomoz', bože! –

Pastira s tisuću oči vidim;

Ide – ide, a očima lukavim

Sve zvjera on, – ni mrtva ne krije ga

Zemlja, već jadnu mene,

Iz donjeg svijeta dižuć' se, gladnu gle

*Goni, morskijem vere se žalom tud.*⁴

² Jacques-Alain Miller, “Jeremy Bentham's Panoptic Device”, The MIT Press, October, Vol. 41 (Summer, 1987), prev. Senad Arnaut.

³ <https://enciklopedija.hr/clanak/argus> (20.III 2024., 20:33 h.).

⁴ Eshil, “Eshilove tragedije”; prev. Koloman Rac, Matica hrvatska, Zagreb, 1918., str. 33.

Osnovu strukture Benthamova panoptikona čini zgrada prstenasta oblika, u čijem se središtu nalazi toranj. Michel Foucault, na tragu Benthamovog opisa panoptikona kazuje: “na kuli su veliki prozori koji gledaju na unutrašnji deo prstenastog zdanja, izdelfjenog na mnoge ćelije; svaka od tih ćelija pruža se celom širinom zgrade i svaka ima po dva prozora, jedan okrenut ka unutrašnjem delu, spram prozora na kuli, dok drugi na suprotnom zidu omogućava da svetlost koja dolazi spolja prolazi kroz ćeliju celom njenom dužinom. Dovoljan je, znači, samo jedan nadzornik u središnjoj kuli, a u svakoj ćeliji zatvoren je po jedan ludak, bolesnik, osuđenik, radnik ili učenik. Na svetlu koje ulazi kroz prozor na spoljašnjem zidu, jasno se ocrtavaju, onome ko posmatra iz kule, male siluete zatvorene u ćelijama na obodu. One su poput niza kaveza, nizamalih pozornica na kojima je samo po jedan glumac, savršeno individualizovan i stalno vidljiv.”⁵

Ustrojstvo panoptikona obezbeđuje nadzorniku stalnu vidljivost duž osi prstena, te neutralizuje opasnost od pobune kod zatvorenika, pokušaja bijega, lošeg međusobnog uticaja, straha od uzajamnog nasilja ako je riječ o luđacima, te nema varanja na ispitima, svađe, galame ukoliko je riječ o učenicima. Panoptikon odatle kako kazuje Miller nije zatvor: “opće načelo konstrukcije je, polivalentni aparat nadzora, univerzalna optička mašina grupiranja ljudi.”⁶ To je prema mišljenju Foucaulta i glavni učinak panoptikona, da se kod zatvorenika stvori svjesno i stalno stanje o vlastitoj vidljivosti kojim se osigurava automatsko funkcionisanje i distribucija moći.

Odatle nije potrebno stalno nadgledanje zatočenika, učinak panoptikona se sastoji u tome da zatočenik zna da u svakom trenutku može biti predmetom nečijeg posmatranja. Stoga je Bentham postavio načelo da moć mora biti vidljiva i neprovjerljiva: “Vidljiva: zatvorenik će neprekidno imati pred očima visoki obris središnje kule odakle ga uhode. Neproverljiva: zatvorenik nikada ne sme da zna da li ga baš u tom trenutku posmatraju; međutim, mora biti siguran da je to uvek moguće. Da bi prisustvo, odnosno odsustvo nadzornika učinio neizvesnim, da zatvorenici iz svoje ćelije ne bi mogli da primete čak ni senku ili obris, Bentam je predvideo ne samo zastore na prozorima glavne prostorije za nadzor nego, u njoj, i pregradne zidove koji će je seći pod pravim uglom; da bi se prelazilo iz jedne njene četvrtine u drugu postojaće ne vrata, već otvori: jer bi i najmanji šum vratima, tračak svetla pri njihovom otvaranju, odali prisustvo čuvara. Panoptikon je

⁵ Fuko, Mišel, „Nadzirati i kažnjavati nastanak zatvora“, Izdavačka Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci * Novi Sad, 1997., str. 194.

⁶ Miller, Jacques-Alain, “Jeremy Bentham's Panoptic Device”, The MIT Press, October, Vol. 41 (Summer, 1987), prev. Senad Arnaut.

ustrojstvo kojim se par videti – biti vidljiv razdvaja na svoje činioce: u prstenastoj zgradi na obodu svi su potpuno vidljivi, a nikada ne vide; u središnjoj kuli sve vide, a nikada nisu vidljivi.”⁷

Stoga je, prema mišljenju Bentham, malo važno ko će nadgledanje izvršavati: “sledstveno tome, postaje nevažno ko vrši vlast. Bilo ko, gotovo slučajno uzet, može da pokrene mašineriju: u nedostatku upravitelja, to mogu da rade njegova porodica, bližnji, prijatelji, posetioci, čak i njegova posluga.”⁸ Ova moć nadzora koju uključuje u sebe ovaj stroj isključuje standardne modele prisile i potčinjavanja da bi se osuđenika primoralo da se dobro vlada, ili da se luđak ponaša smireno, radnik marljivo ili bolesnik na poštivanje liječničkih uputa. Bentham je naglašavao prozračnost stroja, odsustvo rešetaka, lanaca i brava. “Onaj ko podleže potpunoj vidljivosti i to zna, preuzima na sebe stegu vlasti; on ih spontano primenjuje nad samim sobom; on u sebe integriše odnos vlasti u kojem istovremeno igra dve uloge; postaje načelo vlastitog potčinjavanja.”⁹

Foucault kazuje da panoptikon nastupa kao prirodoslovac, on naime, “omogućava da se ustanove razlike: kod bolesnika da se osmatraju simptomi svakoga ponaosob, a da blizina kreveta, kruženje klica i širenje zaraze ne stvore zbrku u kliničkim slikama; kod dece da se zabeleže rezultati i opšti uspeh (bez opasnosti od došaptavanja ili prepisivanja), da se pokažu njihove pojedinačne sposobnosti, da im se procene karakteri, sprovede stroga podela na razrede i, u odnosu na normalni razvoj, utvrdi šta je »lenjost i tvrdoglavost«, a šta »neizlečiva glupost«; kod radnika da se uvidi veština i darovitost svih ponaosob, uporedi vreme koje im je potrebno da obave posao te, ako su plaćeni dnevno, obračuna plata sledstveno tome”¹⁰

Panoptikon može da služi i kao laboratorija za izvođenje eksperimenata, za uslovljavanje ponašanja, dresiranje ili ispravljanje pojedinaca. Dalje, za ispitivanje lijekova i provjere njihova učinka. Također, za iskušavanje različitih kazni na zatvorenicima, shodno njihovom zločinu, te traganju za najdjelotvornijima, podučavanju radnika u različitim tehnikama, izdvajanju najboljeg

⁷ Fuko, Mišel, „Nadzirati i kažnjavati nastanak zatvora“, Izdavačka Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci * Novi Sad, 1997., str. 196.

⁸ Bentham, Jeremy, “Panopticon versus New South Wales”, Works, izdanje Bowring, T. IV, str. 45.

⁹ Fuko, Mišel, „Nadzirati i kažnjavati nastanak zatvora“, Izdavačka Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci * Novi Sad, 1997., str. 197.

¹⁰ Ibid. str. 197. – 198.

od njih, ali i izvođenju pedagoških pokusa. Panoptikon se na taj način postavlja kao povlašteno mjesto za izvođenje eksperimenata sa/na ljudima. On je, također, i nadzorni aparat za vlastite mehanizme. “Iz središnje kule upravitelj može da uhodi sve podređene službenike: bolničare, lekare, poslovođe, nastavnike, čuvare; može stalno da ih procenjuje, menja njihovo ponašanje, nameće im metode koje smatra da su bolje.”¹¹

Na ovaj način, nadzornik će jednim uvidom u stanje stvari ocijeniti, a da mu ništa ne bude skriveno, na koji način cijela ustanova i stroj funkcionišu. Foucault postavlja pitanje, shodno na povlaštenu poziciju nadzornika, nije li on s njime povezan? “Nestručni lekar koji bi dopustio širenje zaraze, nesposobni upravnici zatvora ili rukovodioci radionica, postali bi prve žrtve epidemije ili pobune.”¹² Stoga je sudbina nadzornika kazuje Bentham povezana s njihovom (sa sudbinom zatočenika), “svim vezama koje sam mogao iznaći.”¹³

Panoptikon je sistem koji poboljšava upotrebu moći u različitim oblastima primjene. To čini tako što smanjuje broj ljudi koji imaju vlast dok povećava broj ljudi nad kojima se ona vrši. Sistem omogućava intervenciju u bilo koje vrijeme i vrši stalni pritisak čak i prije nego što se počine greške, prekršaji ili zločini. U ovim uslovima, moć vlade je u tome što nikada ne interveniše, a njeni efekti se vremenom izgrađuju kroz spontan i tih mehanizam. Sistem ne zahtjeva nikakve fizičke instrumente, jer njegova arhitektura i geometrija direktno utiču na pojedince, dajući **dominaciju duha nad duhom**. Panoptički model jača vladine aparate osiguravajući njihovu ekonomičnost u materijalnom, kadrovskom i vremenskom smislu, a istovremeno osigurava njihovu efikasnost kroz svoj preventivni karakter, stalno djelovanje i automatizirane mehanizme. Dakle, pruža vrstu i količinu moći koja nije viđena ranije, što ga čini odličnim novim instrumentom upravljanja. Ono što ga čini izuzetnim je ogromna moć koju može dati svakoj instituciji na koju se primjenjuje.

¹¹ Fuko, Mišel, „Nadzirati i kažnjavati nastanak zatvora“, Izdavačka Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci * Novi Sad, 1997., str. 198.

¹² Ibid., str. 199.

¹³ Bentham, Jeremy, “Panopticon versus New South Wales”, Works, izdanje Bowring, T. IV, 177.

Bentham panoptikon opisuje kao osobitu ustanovu, čvrsto zatvorenu u sebe, predstavljajući je kao utopistički model savršenog zatočeništva, “strogo naučnički uređen kavez”¹⁴, koji je polivalentan u svojoj primjeni, služi za kažnjavanje zatvorenika, liječenju bolesnika, poučavanju učenika, čuvanju luđaka, nadziranju radnika, tjeranju prosjaka i dokoličara na rad. Panoptička shema, kazuje Foucault, “pojačava svaki aparat vlasti: obezbeđuje njegovu ekonomičnost (u materijalu, osoblju, vremenu); obezbeđuje njegovu efikasnost svojim preventivnim karakterom, stalnim dejstvom i automatizovanim mehanizmima.”¹⁵

Živimo li Panoptikon?

U prvom dijelu ovog rada predstavljen je teoretski okvir pojma panoptikona i njegovo tumačenje u filozofiji Michela Foucaulta i Jeremya Benthama. U nastavku teksta, obratit ćemo pažnju na način na koji princip panoptikona funkcionira danas, što se ponajbolje može vidjeti kroz umjetnost, književnost koja odražava stanje svijeta u kojem živimo. Za potrebe pisanja ovog rada, referisat ćemo se književna djela: “Sluškinjina priča” kanadske spisateljice Margaret Atwood i “1984” britanskog pisca Georga Orwella.

Margaret Atwood: “Sluškinjina priča”

Kao primjer ovdje ćemo koristiti opis distopijskog svijeta i potpuno dehumanizirane međuljudske odnose predstavljene u romanu “Sluškinjina priča”¹⁶, autorice Margaret Atwood. Republika Gilead je mjesto u kojem vlada potpuni distopijski “red” koji je sve suprotno od slobode, žene i muškarci nose odgovarajuće uniforme za svaku priliku, nema besciljnog hodanja, šetanja, razgovora, ljubavi, čitanja i pisanja. Gilead je poput velikog panoptikuma, gdje su, kako navodi Michel Foucault, zatvorenici u svakom trenutku vidljivi, sa svih strana su posmatrani očima koje oni ne mogu vidjeti.

Margaret Atwood Foucaultovu ideju utjelovljuje kroz formu organizacije koju stanovnici tog svevidećeg svijeta nazivaju “Oko”. Panoptički model svijeta je kako i Foucault kazuje: “kadar da

¹⁴ Fuko, Mišel, „Nadzirati i kažnjavati nastanak zatvora“, Izdavačka Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci * Novi Sad, 1997., str. 199.

¹⁵ Ibid., str. 200.

¹⁶ Atwood, Margaret, “Sluškinjina priča”, Buybook, Sarajevo, 2020.

se integriše u bilo koju funkciju (obrazovnu, terapijsku, proizvodnu, kaznenu); da pojača tu funkciju, usko se povezavši sa njom; da stvori mešoviti mehanizam u kojem se odnosi vlasti (i znanja) mogu tačno, do u tančine, uskladiti sa procesima koje treba kontrolisati; da uspostavi direktnu srazmeru između *viška vlasti* i *viška proizvodnje*.¹⁷

Svaki put kada je reč o mnoštvu jedinki kojima treba nametnuti određeni zadatak, posao ili oblik ponašanja, može se koristiti panoptički model. On je — uz nužne modifikacije — primenljiv “na sve ustanove gde treba, u ograničenom i nevelikom prostoru, držati pod nadzorom određeni broj osoba.”¹⁸ Oči su posvuda, u reflektorima, u zapovjednicima, u suprugama, u partnerici za kupovinu, u kuharici, svako ima potencijal da prijavi i najmanje odstupanje od protokola, što stvara krug nepovjerenja i straha, stalnog kontempliranja o samoubistvu, bijegu od stvarnosti, pa makar to bilo kroz smrt.

Na taj način Margaret Atwood, kroz formu SF romana, propituje položaj žene u društvu. Iako je napisan 80.-ih godina prošlog vijeka, roman “Sluškinjina priča” aktuelan je i danas, nudi feminističko propitivanje slobode, postavlja pitanje kada su žene i muškarci slobodni, da li su ikada, tj. da li će ikada biti lišeni okova manipulacije tradicijom, religijom, obrazovnim sistemima, ratovima, prijetnjama nuklearnim oružjem, da li će ikada biti sigurni od prijetnje izumiranja ljudskosti.

George Orwell: “1984”

Na kraju ćemo se osvrnuti i na Orwellov distopijski roman „1984”¹⁹ u kojem pisac nudi sliku jedne totalitarne države gdje je čovjek u potpunosti degradiran i otuđen od svoje prirode i čije slobode su protjerane na margine od strane užeg kruga ljudi koji vladaju društvom. Svijet Orwellovog romana “1984” je, lakanovski kazano, “svevideći, ali nije egzibicionist, on ne izaziva naš pogled. Kad ga počinje izazivati, onda počinje i osjećaj nastranosti.”²⁰

¹⁷ Fuko, Mišel, „Nadzirati i kažnjavati nastanak zatvora“, Izdavačka Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci * Novi Sad, 1997., str. 200. – 201.

¹⁸ Bentham, Jeremy, “Panopticon versus New South Wales”, Works, izdanje Bowring, T. IV, 40.

¹⁹ Orwell, George, „1984 Nineteen-Eighty Four“, Alma Books, London 2021.

²⁰ Lacan, Jacques:” Četiri temeljna pojma psihoanalize”, Biblioteka Psiha, Zagreb, 1986., str. 83.

Želio bih ukazati na to da u okviru jednog totalitarnog društva u kome se sa jedne strane ideje rata i nasilja predstavljaju kao konačno dobro i cilj, u društvu u kome postoji Ministarstvo Mišljenja koje kontroliše i naređuje na koji način članovi istog tog društva treba da misle, sa druge strane postoji i tračak nade i da ipak nije sve tako sivo i to u liku Vinstona, koji se pored svih restrikcija kojima je okružen ipak odvažuje da čini grijeh i buni se. “Prema Foucaultu, disciplina pojedinca pretvara u poslušnog subjekta na način da se pojedinac pokorava autoritetu koji je stalno prisutan nad njim, ali i u njemu samom, da se pokorava nametnutim mu navikama, propisima, zabranama, itd.”²¹ U društvu u kome su osnovne ljudske slobode podređene uticaju i kontroli Velikog Brata, u kome parole Partije važe kao pravila po kojima se treba vladati:

Rat je mir!

Sloboda je ropstvo!

Neznanje je moć!,

Orwellov lik se odvažuje na ono što je ili bi trebala biti karakteristika svakog slobodnog čovjeka – da misli, da i pored svih kontroli i ograničenja shvati da je on slobodan, i da ove parole koliko god bile društveno prihvaćene nemaju vrijednost tamo gdje je on slobodan. Nekoliko kubnih centimetara u njegovoj glavi moglo je da se odupre djelovanju ustaljenih društvenih normi.

Onog trenutka kada on počinje da misli i promišlja o svome okruženju, onog trenutka kada počinje da piše svoj dnevnik, on tada postaje Slobodan – Pobunjenik: “Pobuna je prva i jedina očigledna istina data unutar iskustva apsurdna. Lišen svakog znanja, prisiljen da ubijam ili da pristajem na ubijanje, ja imam samo tu očiglednu istinu, koja dodatnu snagu dobija iz raskola u kojem se nalazi. Pobuna se rađa iz prizora bezumlja, pred stanjem koje je koliko nepravedno, toliko i neshvatljivo. Međutim, njen slepi polet traži red usred haosa, i jedinstvo u srcu onoga što beži i nestaje. Ona viče, ona zahteva, ona hoće da sablazan ne postoji. Ona teži preobražaju. Ali preobraziti znači delati, a delati sutra znači ubiti, bez sigurnosti u to da je ubistvo legitiman čin. Ona rađa baš one postupke koje treba da opravda. To znači da pobuna svoje principe može da izvede iz sebe same, pošto ih ne može izvesti iz nečeg drugog. Ona treba da preispita sebe kako bi naučila kako da se ponaša.”²² On postaje pravi pobunjeni čovjek, Foucault bi rekao da on ustaje i kaže istinu, možda

²¹ Pobrić, Edin, “Priča i ideologija: semiotika književnosti”, Centar SAMOUPRAVA, Sarajevo 2016., str. 183.

²² Kami, Alber, „Pobunjeni čovek“, Kontrast, Beograd, 2021., str. 19.

ne glasno, ali onog trenutka kada počinje da se buni u sebi on postaje pravi parezionist – istinoljubiv.

Treba napomenuti da kontrola društva, ne postoji samo u negativnom smislu, već da ona panoptički ustrojeno društvo nastoji da kontroliše društvo i u pozitivnom smislu: “Ne samo da vam zabranjuje izraziti – čak i zamisli – izvjesne ideje, već vam diktiraju što morate misliti, stvaraju za vas jednu ideologiju, pokušavaju vladati vašim emocionalnim životom i uspostaviti sustav rukovođenja. U najvećoj mogućoj mjeri totalitarizam vas izolira od ostalog svijeta, zatvara vas u umjetni univerzum u kojem nemate mjerila za uspoređivanje. Totalitarna država nastoji, pod svaku cijenu, kontrolirati misli i osjećaje svojih podanika barem u istoj mjeri u kojoj kontrolira njihove postupke.”²³

Moć pomoću koje se vlada potiče samo iz jednog izvora, a to je, kako navodi Baudrillard, “suptilno rješavanje moći”²⁴, Moć je dakle ono što dajemo, čega se odričemo, davanje moći predstavlja istovremeno i poziv na odgovornost i kaznu onima kojima je prenosimo. Stoga i država svoju moć daje u liku institucija (zatvori, proizvodni pogoni, bolnice, ludnice i škole) koje su “gusta mreža odnosa koje Foucault naziva mikrofizikom moći. Ta se moć ne kazuje jednostavno kao obaveza ili zabrana nad onima koji je nemaju. Ona ih opsjeda, prenosi se na njih i kroz njih. Pritište ih a oni se opiru njezinu stisku.”²⁵

Moć okarakterisana na ovaj način ima, dakle, stalnu potrebu da bude prenošena, te na taj način jednom dovoljno akumulirana, ona ima tenziju da vlada cijelim ljudskim mirkokosmosom, a preko čovjeka i svijetom – makrokosmosom.

²³ Orwell, George, „Zašto pišem i drugi eseji“, August Cesarec, Zagreb, 1983., str. 91.

²⁴ Baudrillard, Jean, Inteligencija zla ili pakt lucidnosti, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006.

²⁵ Pobrić, Edin, “Priča i ideologija: semiotika književnosti”, Centar SAMOUPRAVA, Sarajevo 2016., str. 183. – 184.

Literatura:

Baudrillard, Jean, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006.

Bentham, Jeremy, "Panopticon versus New South Wales", *Works*, izdanje Bowring, T. IV.,

Filipović, Vladimir, "Filozofijski rječnik", Matica Hrvatska, Zagreb, 1965.,

Fuko, Mišel, „Nadzirati i kažnjavati nastanak zatvora“, Izdavačka Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci * Novi Sad, 1997.,

Kami, Alber, „Pobunjeni čovek“, Kontrast, Beograd, 2021.,

Lacan, Jacques: "Četri temeljna pojma psihoanalize", Biblioteka Psiha, Zagreb, 1986.,

Miller, Jacques-Alain, "Jeremy Bentham's Panoptic Device", *The MIT Press*, October, Vol. 41 (Summer, 1987),

Orwell, George, „Zašto pišem i drugi eseji“, August Cesarec, Zagreb, 1983.,

Pobrić, Edin, "Priča i ideologija: semiotika književnosti", Centar SAMOUPRAVA, Sarajevo 2016.,

<https://enciklopedija.hr/> (20.III 2024., 20:33 h.).

Izvori:

Atwood, Margaret, "Sluškinjina priča", Buybook, Sarajevo, 2020.,

Eshil, "Eshilove tragedije"; prev. Koloman Rac, Matica hrvatska, Zagreb, 1918.,

PANOPTICON – VISIBLE AND UNVERIFIABLE POWER

Abstract

Jeremy Bentham presents the panopticon as a special institution, tightly closed in itself, presenting it as a utopian model of perfect imprisonment, a cruel and expertly made cage, which is polyvalent in its application, serves to punish prisoners, treat the sick, teach students, guard the insane, supervising workers, forcing beggars and idlers to work. Its effectiveness in distributing the power of control is made possible by no other tool than that of architecture and geometry, acting directly on individuals, giving spirit power over spirit. The structure of the panopticon provides the supervisor with constant visibility along the axis of the ring, and neutralizes the danger of inmates' rebellion, escape attempts, bad mutual influence, fear of mutual violence in the case of lunatics, and no cheating on exams, arguments, or noise in the case of students. From there, it is not necessary to constantly monitor the detainee, the effect of the panopticon consists in the fact that the detainee knows that he can be the subject of someone's observation at any moment. Therefore, Bentham established the principle that power must be visible and unverifiable.

Keywords: Panopticon; power; Michel Foucault; Jeremy Bentham; social control.